

Taide ja kestävä kehitys

Tänä päivänä maapallollamme ei ekologisesta näkökulmasta käsin mene yksiselitteisen hyvin. Tieteen ja taiteen kentällä on voimistunut yhteistyö laaja-alaisten vakavien ympäristöongelmien vaatiessa uudenlaisia ratkaisumalleja. Kuitenkin ”näennäisyys” ilmenee oman edun tavoitteluna monissa kestävyysaiheen seminaareissa ja koulutuksessa. Bruntlandin komission taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja ekologisen tasojen yleistavoitteet jäävät helposti ihmiskeskeisen kliinisesti todetuiksi ja seuraavaksi poistutaankin jo maksiminopeudella muihin asioihin. Ekologisen tason kokonaiskuvan ontuva sisäistäminen arkielämään luo kuitenkin haurasta pohjaa muiden tasojen hyvinvoinnin kehittämiseksi ja ratkaisujen löytymiseksi.

Kestävään kehitykseen liittyvät elämäkytkökset tekevät tutkimuksista laaja-alaisen, melkein mahdottoman paketin tarkastella. Olisi siis ymmärrettävä elämää. Taide voi antaa siihen yhden lähestymissuunnan. Sami Pihlströmin (2010) mukaan elämän ymmärtämiseen pääsemiseen olisi eettisen asenteen oltava keskiössä, eikä lopulta kaikkeen ole tyhjentävää argumenttia. Yksilön voidaan ajatella olevan maailman keskiössä, mutta toisaalta lopulta tuo maailman keskiö ei ole ainut, vaan törmää muihin ”vaatien” samalla vastuuta toisista.

Kestävän kehityksen (KEKE) ongelmat kietoutuvat sekä yksilö- että yhteisönäkökulmien ristiriitisiin. Onko ”KEKE” *Mission Impossible*? Vastaus on todennäköisesti, että on, mutta tulevaisuuden epävarmojen näkymien vuoksi asiaa ei voi jättää käsittelemättä. Aidosti merkityksellisten vaikutuksien synty edellyttää ympäristöasioiden kohdalla havah-

tumista sekä yksilö- että yhteisötasoilla. Ennen kaikkea se on keskittymistä ajallisesti pitkäkestoisin ja konkreettisiin ympäristötekoihin alkaen jokaisen omasta lähiympäristöstä ja omista ajattelumalleista. Ihmisen tulisi löytää ja oppia omat vaikuttamisen tasonsa, sillä ajoittain niiden vaikutus voi laajentua lähiympäristöä kauemmaksi. On totta, ettei aina voi tehdä maailmanluokan päätöksiä, mutta ehkä sinun lapsenlapsenlapsenlapsesi voi niitä tehdä.

Kenelläkään ei ole olemassa täydellisiä malliratkaisuja globaaleihin kestävyysongelmiin. Omien ajatuksien kyseenalaistaminen voi silti johdattaa kestävämmän maailmankatsomuksen portille. J. R. R. Tolkienin kaunokirjallisuuden klassikossa *Taru sormusten herrasta* Repunpään Frodo sanoi mahdottoman tehtävän edessä: ”Minä en tiedä tietä, mutta minä yritän” (Tolkien 2004, 270). Siinä pienessä karvajalkaisessa hobitissa oli enemmän ainesta kuin maailman rikkaissa kuninkaissa tai sotureissa. Tarvittiin vain aito sydän ja vähitellen mahdottomasta tuli mahdollista. Yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksen suhde on hyvin moniulotteinen, eivätkä ne toimi koskaan toisistaan erillään. Kestävässä ympäristötoimijuudessa ihmisen psykofyysisellä kokonaisuudella ja asioiden poissellittämisellä on roolinsa. Lisäksi aidon luontosuhteen rakentuminen edellyttäne paljon nykyistä enemmän luonnon ja ihmisen kahdenkeskistä aikaa ilman teknologiaa ja muiden ihmisten läsnäoloa. Millaiseksi lähes yhtäjaksoinen teknologian avustuksella tapahtuva itsepeilaaminen meidät muokkaa tai on jo muokannut?

Kulttuurisen tilan monialainen tutkiminen on kestävä elämänmuodon löytämiseksi tärkeää, jotta myös mielikuvien tai uskomusten vaikutus arvoihin ja edelleen ympäristötoimijuuteen paljastuisivat käsiteltäviksi. Nykyisen tieteellisen tiedon määrän mukaan meillä pitäisi olla avaimet kestäväan kehitykseen, mutta silti näin ei ole. Tietomassojen tuottaminen menee usein kasvokkaisen keskustelun edelle. Aito läsnäolo aiheiden käsittelyssä on haaste niin tutkimukselliselle kuin taiteellisen työlle. Toivo Salosen (2015, 30) mukaan ihminen on yhä enemmän yhteiskunnan prosessien tuotos kuin itse itseään kasvattava persoona, jolla on vaikeus kohdata omien valintojensa yhteisseuraamuksia. Helposti sokaistutaan tosiasioista ja välineitä tuottavien tieteidien menestyksestä. Mitä tapahtuu, jos ihminen on vain ”tosiasiaihminen”? Demokritoksen 65. frag-

menti ”Ajattelua, ei paljon tietämistä, tulee vaalia” näyttättyy edelleen ajankohtaisena nykyajassa.

Koulujen opetussuunnitelmissa kestävä kehitys ja kestävä elämäntapa mainitaan lukuisia kertoja, mutta käytännön yhteys ympäristötoimijuuteen jää kuitenkin usein heikoksi. Tietorakenteiden mustien aukkojen täyttäminen on tärkeää, mutta määrälliseen ja materiaaliseen tietomassaan hukkuminen kiihdyttää samalla ekologiaa tuhonkierteitä. Muualla maailmassa on jo todettu, etteivät teknologiset uutuudet paranna oppimista kuin tiettyyn pisteeseen asti. Merkityksellisen kestävyyskasvatuksen löytämiseen olisikin löydettävä eri aloilla jotakin tietomassan tuottamista läsnäolevampaa ja eri elämänmuotoja suvaitsevampaa otetta.

Taiteen mahdollisuuksia kestävä elämän etsimisessä, on vaikea asia osoittaa ja tulkita. Näin on siksi, että taiteeseen ja taiteen tekemiseen kytkeytyy paljolti vapauksia ja riippumattomuuden käsitteitä. Taide on osin villi keskustelukortti. Sen ei tarvitse miellyttää mitään tai ketään. Kaikesta tästä huolimatta taide voi olla osa demokraattista keskustelua, osana pohdintaa hyvän ja pahan roolista. Taiteen herättämästä keskustelusta on kuitenkin huomattava, että se on osin erilaista kuin tavallinen dialogi. Taide koetaan myös sanattomasti, yksilöllisesti teoksen ja vastaanottajan välillä. Sen tulkitaan kytkeytyy kokijoiden ja heidän toimintaympäristöjensä aikakausinäkökulmia yksilöhistoriaan sekä materiaaliin liittyviä ajatuksia ja mediavaikutteita. Periaatteessa yksi teos kertoo monta tarinaa ja näkökulmaa yhtä aikaa. Taiteen vaikuttavuus perustuu pitkälti tunteiden herättämiseen, niin negatiivisiin kuin positiivisiin. Sen hankaluus voi olla näkökulmien laajuus ja tiedon eri muodot. Myöskään kaikella taiteeksi kutsutulla ei aina ole syvällisempää ja suurempia joukkoja koskettavaa yleismaailmallista sanottavaa (vrt. Tolstoi 2000, 229).

Taiteella voi olla konkretiansa suhteessa kestäväan elämäntapaan, mutta se vaatii taiteilijalta sopeutumista myös muuhunkin kuin taiteelliseen ajatteluun. Tämä voi olla monelle taiteilijalle kynnyksikysymys. Viime vuosien työskentelyni taidearboriumini kasvien, pölyttäjähönteisten ja taiteen parissa ovat avanneet konkreettisia taiteen mahdollisuuksia suhteessa ympäristönsuojeluun. Elävä kasvitaideteos sitouttaa vuorovaikutukseen lähiympäristönsä kanssa, ylläpito suojelee kasvilajeja

ja aineetonta kulttuuriperimää osallistuen perinnebiotooppityöhön. Taiteen yhdistyessä tieteesiin tai muihin elämän aloihin on toisentyypiset menetelmät yhdistettävä taiteessa perustellusti ja moniulotteisesti, jottei taide tulisi ”syödyksi” lopputulokseensa. Elävän kasvitaitteen tekeminen tarvitsee myös eettistä luonnonkuuntelemista toteutuakseen kasvien ja taideteoksen kannalta ajallisesti kestävästi ja näyttääkseen eri puolet itsestään.

Taiteessa ja taiteellisessa tutkimuksessa ei yleensä pyritä yksiselitteiseen ongelmanratkomiseen vaan tarkastellaan kysymys- ja ongelmanippuja kokonaisuutena ja usein kysytäänkin, miten pitäisi elää tai mitä hyvä elämä on? Toisin sanoen kohdataan mahdollisia kysymyksiä, joihin ei ole tyhjentyviä vastauksia ja tämäkin on tärkeää. Teemu Mäki (2017, 397) onkin todennut, ettei taiteellista tutkimusta tehdä ainoastaan tiedon saavuttamiseksi vaan myös tiedon tuolla puolen olevien asioiden vuoksi. Mikä siis on tiedon tuolla puolen? Ilmeisesti hän viittaa muun muassa tunnemaailmaan ja ihmisen tiedostamattoman läsnäoloon.

Taiteen yksi vaikuttamisen keino yhteiskunnallisiin tilanteisiin on sen mahdollisuus luoda erityinen paikka tai tilanne keskusteluille, niin yksilöille ja kuin yhteisöillekin. ARS HETKI...nen II symposiumissa eri alojen asiantuntijat päätyivät paikkasidonnaisen taiteen äärelle pohtimaan ympäristönäkymiä. Taidearborin kasvitaideteokset on tehty sidoksissa eläviin luonnonelementteihin. Symposiumissa oli siten läsnä monia muitakin lajeja kuin vain ihminen. Joku voisi kyseenalaistaa, onko väliä, että pölyttäjähönteinen tai maatiaiskasvi on mukana tilanteessa, jossa puhutaan heidän kohtalostaan. Pääsääntöisesti viime vuosiin asti ihminen on paljolti puhunut kokouksissa, seminaareissa, koulussa, kotona luontoasioista muiden lajien selän takana. Entäpä, jos menisimme konkreettisesti useammin luontoon ”teoreettisen” käsittelemisen ja teknologisten esiliinon sijaan. Toisiko se toistuessaan kenties jonkun sukupolven päästä hitusen lähemmäs toisen lajin ymmärrystä ja kunnioitusta.

Kestävän kehityksen suuriin linjoihin vaikuttaminen on rajallista, mutta sen tulisi aina edetä moniulotteisesti yhteiskunnassa, mukaan lukien niin tieteen, taiteen kuin arkielämän rintamat. Monet yhtyvät näkemyksiin, ettei kestävä kehitys tavoita konkretiaa. Kuitenkin purettuja kestäviä rakenteita

voimme myös rakentaa takaisin, jos niin tahdomme. Kati Berninger (2017) on kiteyttänyt osuvasti tärkeitä lähestymistapoja kestävyysasioihin. Ensinnäkin olisi hyväksyttävä muutoksien vaihtelevuus hitaudesta nopeisiin yllätykskäänteisiin. Varmojen toimintamallien puuttuessa puoltavat erilaiset innovaatiopolut paikkaansa. Tarvitsemme myös epävarmuuden ja erilaisten näkemyksien sietokykyä. Muutokset eivät tapahdu välttämättä samannimisten seurassa. Valmius vanhojen ja myös uusien ”kuningasajatuksien” purkuun voi olla tarpeen.

Omalta kohdaltani ARS HETKI...nen II ja taidearborin kasvitaideteoksineen on ollut pieni yritys purettua suureen ongelmaan paikallistasolta käsin. Yhden yksilön tie voi olla toiselle jatkamisen mahdollisuus. Kestävän kehityksen osalta ei ole enää kysymys siitä, onnistuuko jokin toiminto hyvin tai huonosti. On vain yritettävä kantaa kortensa kekoon yksilönä kukin omalla tavallaan. Sanoisinkin: antaa kaikkien ”kukkien” kukkia vaan – myös taiteen kielen.

Lähteet

- Berninger, Kati 2017. Ympäristötiedon foorumin 29.9.2017 ympäristödialogeja aiheesta Systeeminen muutos. Podcast. <http://www.ymparistotiedonfoorum.fi/ymparistodialogeja-systeeminenmuutos/>
- Mäki, Teemu 2017. *Taiteen tehtävä. Esseitä*. Intokustannus Oy.
- Pihlström, Sami 2010. *Elämän ongelma. Filosofian eettinen ydin*. Eurooppalainen filosofian seura ry /niin&näin.
- Salonen, Toivo 2015. *Metodi, teoria ja filosofia. Synteettisiä kiteytymiä*. Teoksessa T. Salonen ja S. Sotasaari (toim.): *Ajatuksia tutkimiseen. Metodisia lähtökohtia*. Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-845-9>
- Tolkien, J. R. R. 2004. *The Lord of the Rings* (suom. *Taru sormusten herrasta*). 50th Anniversary Edition. HarperCollinsPublisher.
- Tolstoi, Leo 2000. *Mitä taide on?* Vasili Rozanov Tolstoi, Dostojevski ja taide. Alkuteoksesta Tšto takoje iskusstvo (1898) suom. M. Anhava. Taide.

EIRA AINALINPÄÄ

Kirjoittaja on luonnonmaantieteilijä, kuvataiteilija ja Lapin yliopiston väitöskirjatutkija. Hän on ARS HETKI...sen perustaja ja tuottaja.